

II. Sociaal-economische geschiedenis - Histoire socio-économique

LEEN ROELS

Het tekort. Studies over de arbeidsmarkt voor mijnwerkers in het Luikse kolenbekken vanaf het einde van de negentiende eeuw tot 1974 – (Maaslandse Monografieën 77)

Hilversum, Verloren, 2014, 280 p.

Het Luikse steenkolenbekken gaat terug tot het einde van de 12de eeuw en behoort daarmee tot de oudste mijnbouwregio's in Europa. Vanaf einde 19de eeuw nam door de toegenomen vraag naar huisbrandkolen de werkgelegenheid in de Luikse mijnen snel toe. Tegelijk werd hun probleem om mijnwerkers aan te trekken elk decennium groter. Terwijl de jongere mijnen in Nederlands en Belgisch Limburg tot op zekere hoogte een stabiele arbeidsmarkt konden creëren in de eerste helft van de 20ste eeuw, is dat in de Luikse mijnen na 1900 nooit gelukt. De Luikse industrie bood immers al in de 19de eeuw aantrekkelijke alternatieven aan werkzoekenden voor de vuile en gevaarlijke mijnarbeid.

Die externe factor was doorslaggevend, maar zowel aan de vraag- als aanbodzijde van de arbeidsmarkt speelden nog dieperliggende contextfactoren mee, die in het eerste hoofdstuk van dit boek in kaart worden gebracht. Zo hinderden de geologische omstandigheden en het gebrek aan investeringsmiddelen, door oude, versnipperde eigendomsstructuren, de mechanisering van het mijnwerk. Verhoudingsgewijs hadden de Luikse mijnen daardoor veel meer personeel nodig dan jongere mijnen. Ook aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt was meer aan de hand. In het vroeg geïndustriali-

seerde Luik startte geboortebeperving bij arbeiders al vanaf de tweede helft van de 19de eeuw. Dat krimpende lokale aanbod werkte pendelarbeid en buitenlandse immigratie in de hand.

Na het algemene overzicht van de Luikse arbeidsmarkt voor mijnwerkers, belichten verschillende deelstudies vooral de aanbodzijde van de arbeidsmarkt. Vrouwelijke en buitenlandse mijnwerkers krijgen daarbij als groepen de meeste aandacht. Pendelarbeiders komen in het laatste hoofdstuk als een groep met een heel eigen strategie in beeld, wanneer de auteur een minutieuze vergelijking maakt van het arbeidsmarktgedrag van Luikenaars, Belgen en vreemdelingen op basis pensioenregistratiegegevens.

Het tekort is de uitgave van het proefschrift waarop Leen Roels promoveerde aan de Universiteit Maastricht. Het onderzoek van Roels over de Luikse mijnen paste in een comparatief onderzoeksproject over de arbeidsmarkt voor mijnwerkers in de Euregio Maas-Rijn in de twintigste eeuw. Dat kader verklaart waarom Roels koos voor een kwantitatieve studie aan de hand van een klassiek sociologisch begrippenkader, want dat biedt handige parameters voor vergelijking. De belangrijkste vergelijkende conclusie van Roels is dat vreemdelingen in de Luikse mijnen na 1945 een structurele noodzaak werden, terwijl in Belgisch en Nederlands Limburg duidelijker een gesegmenteerde arbeidsmarkt bestond, waarbij vreemdelingen slechts voor de laagste functies in de ondergrond werden aangeworven en bij laagconjunctuur opnieuw werden ontslagen.

De sterkte van dit boek is het brede en systematische bronnenonderzoek. Alleen

al om een macro overzicht van de Luikse mijnarbeidsmarkt met zijn meer dan 40 kleine mijnzetels en talrijke fusies te schetsen, moest de auteur een uitvoerig bronnenonderzoek verrichten. Dat overzicht, uitgeschreven in het eerste hoofdstuk, maar intussen ook beschikbaar als database in het *Centre liégeois d'archives et de documentation de l'industrie charbonnière* (CLADIC), biedt een ideale basis voor vervolgonderzoek over het Luikse mijnbekken in de 20ste eeuw. Daarnaast is de combinatie van macro-bronnen en micro-bronnen over trajecten van individuele mijnwerkers in dit werk overtuigend. Zoals Roels aantoonde, kunnen werkmansboekjes en pensioenregistratiegegevens, op voorwaarde dat men rekening houdt met hun zwaktes, verrassende tendensen van arbeidsmarktparticipatie onthullen. Zo stelde Roels vast dat pendelarbeiders na 1945 veel minder lang mijnwerker bleven dan Luikenaars en vreemdelingen. De pendelaars droegen dus het sterkst bij tot de instabiele arbeidsmarkt.

Een nadeel van *Het tekort* is dat het vooral een bundeling van een reeks bijdragen is over de Luikse mijnarbeidsmarkt is, met name de bijdragen waarop Roels promoveerde in 2014. Meer ideaal zou een herschreven uitgave van het proefschrift geweest zijn, met meer samenhang tussen de bijdragen. Niet alleen de leesbaarheid, maar ook de synthesekracht van boek zou dan groter zijn. Zo is het tweede hoofdstuk van het boek een artikel over vrouwelijke mijnwerkers, met focus op de evolutie van hun aantal, het loonniveau en het type van arbeid, waarbij opvalt dat ondergronds transport van steenkool typisch vrouwenwerk was. Terwijl de auteur erop wijst dat de Luikse mijnen door de geologische omstandigheden transport niet volledig kon-

den automatiseren, geeft ze niet nadrukkelijk aan wie dat werk overnam toen het aantal mijnwerksters begon te dalen in de tweede helft van de 19de eeuw. Het derde hoofdstuk, een artikel over migratiegolven, laat vermoeden dat Vlaamse immigranten en pendelaars de 13 % vrouwen van rond 1850 hebben vervangen, maar verwijst niet naar het vorige hoofdstuk. Daardoor blijft het structurele verband tussen de vrouwelijke mijnwerkers en andere mijnwerkers, of anders gezegd de factor gender in de Luikse arbeidsmarkt, weinig expliciet.

Ten tweede schiet *Het tekort* wat 'tekort' in verband met de vergelijking met het mijnbekken in Belgisch Limburg. In het boek gaat meer aandacht naar de vergelijking met Nederlands Limburg. Daarover publiceerde Roels dan ook eerder in samenwerking met Serge Langeweg. Het is een gemiste kans dat niet dezelfde mate van vergelijking gebeurt voor Belgisch Limburg, waarover intussen ook heel wat onderzoek voorhanden is, omdat in het Luikse en Belgisch Limburgse mijngebied niet enkel de overheid, maar ook een deel van het kapitaal gemeenschappelijk waren. Wanneer Belgisch Limburg wel aan bod komt, wordt het nogal gemakkelijk op dezelfde lijn geplaatst als Nederlands Limburg, terwijl Belgisch Limburg wellicht ergens tussen Luik en Nederlands Limburg zit. De mijnarbeidsmarkt lijkt in Belgisch Limburg alvast minder stabiel te zijn geweest dan in Nederland, en vooral dan in oostelijk Limburg dat door zijn grensligging amper een lokaal arbeidsaanbod had en dus neigde naar de Luikse situatie.

Tenslotte kan bij het boek een kanttekening geplaatst worden vanuit het oogpunt van het migratie-onderzoek, die ik tegelijk wil

formuleren als een uitnodiging voor verder onderzoek. Vreemdelingen verschijnen in dit boek als een erg homogene groep, hoewel het in de loop van de lange onderzochte periode om verschillende migratiegolven en vooral ook om verschillende generaties ging. Roels definieert 'vreemdelingen' als alle personen met een buitenlandse nationaliteit. Die groep omvat in de praktijk zowel nieuwe migranten als migranten van de tweede generatie en daar staat Roels niet echt bij stil. Ze is dan ook verwonderd over het relatief hoge percentage vreemdelingen op de bovengrond in Luik (32,50 % van de bovengrondse arbeiders waren buitenlanders in 1969) en vermoedt dat het gaat om vreemdelingen die om gezondheidsredenen niet meer in de ondergrond konden werken. Het zou echter ook ten dele om migrantenzonen kunnen gaan, voor wie werk op de bovengrond misschien een aantrekkelijke vorm van sociale mobiliteit was ten aanzien van het ondergrondse werk van hun vaders. In Belgisch Limburg waren, ter vergelijking, tot einde jaren 1950 leidinggevende ondergrondse functies aantrekkelijk voor migrantenzonen. Ook het feit dat vreemdelingen na 1945 net iets stabielere waren dan pendelaars op de Luikse mijnarbeidsmarkt, heeft misschien te maken met de migrantenzonen onder hen. Om die groep van migrantenzonen terug te vinden, zou vanuit de pensioendossiers niet enkel de nationaliteit, maar ook de geboorteplaats in rekening moeten worden gebracht. Ook een kruising met vreemdelingendossiers, die gegevens over naturalisatie bevatten, zou op dit vlak nuttig zijn.

Samengevat is *Het tekort* een bundeling van degelijk onderzoek, die uitnodigt tot verder onderzoek. Vanwege het brede bronnen-

onderzoek, waarvan gedetailleerd verslag wordt gedaan in de bijlagen, biedt dit boek een sterke basis voor verder kwantitatief, kwalitatief en comparatief onderzoek naar de mijnindustrie in de Maas – Rijnregio. De samenhang van het boek is beperkt, maar een toemaat voor de lezer zijn wel de treffende historische foto's bij elk van de hoofdstukken.

Leen Beyers